

دانشگاه علامه طباطبایی

دانشکده‌ی روانشناسی و علوم تربیتی

پایان‌نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد رشته آموزش و پرورش تطبیقی

عنوان

بررسی تطبیقی سیر تحولات آموزش و پرورش استثنایی در

کشورهای آلمان، سوئد، ایران

استاد راهنما: جناب دکتر احمد آقازاده

استاد مشاور: جناب دکتر اسدزاده

دانشجو: انیسه طاهری

تابستان ۹۱

□

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.noavaran-ta.com

سپاس و قدردانی

سپاس خداوند یگانه و بی همتایی که در تمام مراحل زندگی تکیه گاه ام بوده و مراد جهت رسیدن به اهدافم یاری نموده است.

بر خود لازم می دانم از کلیه بزرگوارانی که در تدوین پژوهش حاضر مرا یاری و همراهی نموده اند از:

استاد فریخته جناب آقای دکتر آقا زاده که دلسوزانه با تجارب و راهنمایی های ارزنده ی خویش راه را بر من هموار کردند

استاد دکتر جناب آقای دکتر اسد زاده در مقام مشاور که بباردباری و باروینی گشاده پانگونی سوالاتم بودند

استاد ارجمند جناب آقای دکتر علیرزاده که با قبول داوری و بارو شفقری خویش کمک کردند تا در جهت بهبود پژوهش

گام بردارم و

استاد عالی قدر سرکار خانم دکتر علی نژاد که همواره در طول تحصیل مشوقم بوده اند

صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم.

تقدیم به:

وجود مقدس، نازنین و پراز عشق

پدر و مادرم

که با الهامی مرابه سوی شکوفایی اوج دادند

چکیده:

هدف این پژوهش، بررسی تطبیقی سیر تحولات آموزش و پرورش استثنایی در کشورهای آلمان، سوئد و ایران است. این پژوهش از نوع پژوهش‌های توصیفی - مقایسه‌ای می‌باشد و با استفاده از روش جرج بردی (که شامل ۴ مرحله توصیف، تفسیر، همجواری و مقایسه می‌باشد)، به سوالات تحقیق پاسخ داده است. با توجه به گستردگی موضوع اهداف، قوانین، سیر تحول و تفاوتها و تشابهات آموزش و پرورش استثنایی را مورد تحقیق قرار داده ایم. جامعه مورد مطالعه پژوهش شامل آموزش و پرورش استثنایی آلمان، سوئد و ایران می‌باشد. ابزار گردآوری اطلاعات شامل پایان نامه‌ها، کتب و سایتهای علمی و فصلنامه‌های مربوط به موضوع مورد نظر می‌باشد. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که:

هر ۳ کشور به آموزش کودکان استثنایی اهمیت می‌دهند. از اهداف مشترک بین ۳ کشور آموزش متناسب با نیازهایشان و آماده کردن آنها برای بزرگسالی و اداره زندگی می‌باشد. قوانین مشترک بین آنها، حق آموزش و رایگان بودن آن و حمایت و توانبخشی به این کودکان می‌باشد. از نظر سیر تحولات هم سیر صعودی داشته‌اند از جمله در تربیت معلمان متخصص و کارآموده برای این کودکان، آموزش پیش دبستانی و امور رفاهی. در کشور آلمان و سوئد آموزش فراگیر در حال اجرا است و دولت و شهرداری‌های هر ایالت و حتی سازمانهای خصوصی به منظور آموزش مناسب، امکانات و خدمات و فضای مناسبی را در اختیار کودکان و نوجوانان دارای نیازهای ویژه قرار می‌دهند. اما در ایران به علت ساختار متمرکز و اختصاص بودجه و اعتبار کم به این سازمان سبب تاخیر در اجرای قوانین و تعلل در رسیدن به اهداف شده همچنین به علت عدم همکاری بین سازمانهای خصوصی و غیر دولتی با این سازمان و عدم همکاری بین مدارس عادی و ویژه آموزش فراگیر به صورت آزمایشی در حال اجرا است. با توجه به یافته‌های تحقیق از جمله مواردی که باید مورد توجه قرار گیرند: مشارکت بخش‌های خصوصی و سازمانهای غیر دولتی، کاربرد فناوری در مراکز یادگیری جهت پیشبرد یادگیری، ایجاد تبصره‌ای برای رفع تعارض بین مصوبه شورای عالی (آموزش فراگیر) و اساس نامه آموزش و پرورش استثنایی (جداسازی)، همکاری بین مدارس عادی و ویژه و مداخلات زود هنگام جهت پیشگیری و آموزش انفرادی کودکان دارای نیازهای ویژه می‌باشد. در بخش پایانی هم پیشنهادهایی جهت بهبود و اصلاح آموزش و پرورش استثنایی در ایران ارائه شده است.

فهرست مطالب

عنوان ..... صفحه

فصل اول : کلیات پژوهش

مقدمه	۱۳
بیان مسأله	۱۴
ضرورت و اهمیت مسأله	۱۷
تعاریف عملیاتی:	۱۹
هدف تحقیق:	۲۰
سوالات تحقیق:	۲۱

فصل دوم: چارچوب نظری و سوابق پژوهش

مقدمه:	۲۳
کودک استثنایی:	۲۳
آموزش و پرورش استثنایی	۲۵
گروه بندی کودکان استثنایی	۲۸
ضرورت آموزش و پرورش استثنایی:	۳۰
دیدگاه جامعه و مردم نسبت به افراد استثنایی	۳۳
نگرش والدین در ایران:	۳۵

۳۶	اجزای کلیدی قانون آموزش
۳۷	تاریخچه آموزش ناشنوایان در غرب:
۳۹	تاریخچه آموزش ناشنوایان در ایران:
۳۹	تاریخچه آموزش نابینایان در غرب:
۴۰	تاریخچه آموزش نابینایان در ایران:
۴۱	تاریخچه آموزش اختلالات یادگیری:
۴۲	تاریخچه آموزش کودکان عقب مانده ذهنی در جهان:
۴۴	تاریخچه کودکان عقب ماند ذهنی در ایران:
۴۵	ویژگیهای جغرافیایی، جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی آلمان:
۴۷	آموزش و پرورش کودکان استثنایی در آلمان:
۴۸	تامین نیازهای ویژه آموزشی
۴۹	حمایت های مالی برای خانواده های دانش آموزان:
۴۹	میزان حمایت های ویژه آموزشی:
۵۰	آموزش ویژه در مراکز آموزش ویژه
۵۱	دسترسی جغرافیایی
۵۱	شرایط پذیرش و انتخاب مدرسه
۵۲	سطوح سنی ورده بندی دانش آموزان
۵۲	سازماندهی سال تحصیلی
۵۲	برنامه تحصیلی، موضوعات:
۵۳	روشها و وسائل تدریس
۵۳	پیشرفت دانش آموزان
۵۴	مشاوره آموزشی/شغلی، راههای استخدام/آموزش
۵۵	مدرک تحصیلی

آموزش خصوصی	۵۶
تربیت معلم:	۵۶
ویژگی های اقلیمی، اقتصادی، سیاسی سوئد	۵۹
آموزش و پرورش استثنایی سوئد:	۶۰
آموزش اجباری	۶۰
معلمان در مدارس اجباری سوئد	۶۲
آموزش عالی	۶۲
شرایط پذیرش و انتخاب مدرسه	۶۳
مدارس ویژه سوئد	۶۳
معلمان در مدارس ویژه سوئد:	۶۴
شرایط ویژه در مدارس پایه	۶۶
سطوح سنی و رده بندی دانش آموزان	۶۶
برنامه تحصیلی ، موضوعات	۶۷
آموزش خاص	۷۱
آموزش پایه	۷۲
حمایت مالی برای خانواده های دانش آموزان	۷۲
روشها و وسائل تدریس	۷۳
پیشرفت دانش آموزان	۷۵
مشاوره آموزشی/شغلی ، روشهای استخدام/آموزش	۷۵
کارنامه تحصیلی	۷۶
آموزش خصوصی	۷۷
آموزش عالی	۷۷
کمک هزینه تحصیلی:	۷۹

۸۰	شرایط جغرافیایی، جمعیتی، اقتصادی، ایران:
۸۲	سازمان آموزش و پرورش استثنایی ایران
۸۳	سازمان بهزیستی کشور:
۸۳	مراکز تربیت معلم کودکان استثنایی:
۸۵	سیاستهای آموزش و پرورش استثنایی ایران:
۸۶	ساختار و تشکیلات آموزش و پرورش استثنایی ایران:
۸۶	طرح ملی سنجش
۸۸	مقاطع تحصیلی:
۹۰	آموزش حرفه ای
۹۳	خدمات حمایتی از دانش آموزان دارای نیازهای ویژه استثنایی
۹۴	کارنامه تحصیلی
۱۰۱	سوابق پژوهشی:

فصل سوم: روش تحقیق

۱۰۴	مقدمه
۱۰۶	روش تحقیق:
۱۰۷	جامعه:
۱۰۷	نمونه:
۱۰۸	ابزار گرد آوری یافته ها:

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل

۱۱۰	مقدمه:
-----	--------

اهداف آموزش و پرورش استثنایی در آلمان:	۱۱۰
اهداف آموزش و پرورش استثنایی در سوئد:	۱۱۱
اهداف سازمان آموزش و پرورش استثنایی در ایران:	۱۱۳
ضوابط و قوانین ویژه در آلمان	۱۱۷
ضوابط و قوانین ویژه در سوئد:	۱۲۰
قوانین و مصوبات آموزش و پرورش استثنایی در ایران	۱۲۲
سیر تحول آموزش و پرورش استثنایی در آلمان:	۱۳۰
سیر تحول آموزش و پرورش استثنایی در سوئد	۱۳۲
سیر تحول در آموزش و پرورش استثنایی در ایران	۱۳۵
وجه تفاوت و تشابه ویژگیهای آموزش و پرورش استثنایی در کشورهای آلمان و سوئد و ایران	۱۴۰

فصل پنجم: نتیجه گیری

مقدمه	۱۵۰
بحث:	۱۵۱
نتیجه گیری:	۱۵۶
پیشنهادهاى کاربردى:	۱۵۷
پیشنهادهاى پژوهشى	۱۶۰
محدودیتهاى پژوهشى	۱۶۱
ضمایم	۱۶۲
منابع	۱۶۶

جداول

- ۲-۱ جدول دانش آموزان با حمایت‌های ویژه آموزشی در مدارس آموزش عمومی در سال ۲۰۰۸ ..... ۵۷
- ۲-۲ جدول مدارس ویژه در سال ۲۰۰۸ ..... ۵۸
- ۲-۳ جدول تعداد دانش آموزان و موسسات: داده‌های ارایه شده در سال تحصیلی ۲۰۱۰/۲۰۰۹ ..... ۷۸
- ۲-۴ جدول نسبت معلمان به دانش آموزان، تعداد دانش آموزان هر کلاس ۷۸
- ۲-۵ جدول نرخ هزینه کل نظام آموزش استثنایی سوئد (بر مبنای میلیون سک) ۸۰
- ۲-۶ جدول آمار مدارس ویژه، ثبت نام شدگان و معلمان مدارس ویژه ۸۴
- ۲-۷ جدول حداقل و حداکثر تعداد دانش آموزان در کلاسهای استثنایی ۹۱
- ۲-۸ جدول آمار دانش آموزان آموزش استثنایی بر حسب دوره‌های آموزشی ۹۲
- ۲-۹ جدول نسبت بودجه آموزش و پرورش ویژه به کل بودجه وزارت آموزش و پرورش ۹۵
- ۱۰-۲ جدول بر اساس ماده ۲۴ آیین نامه اجرایی آموزش و پرورش استثنایی، شرایط و مقررات سنی ثبت نام دانش آموزان ۹۶
- ۱۱-۲ نمودار تشکیلات سازمان آموزش و پرورش استثنایی در ایران ۹۸
- ۱۲-۲ جدول سازمانهای دولتی مرتبط با معلولیت در ایران ۹۹
- ۴-۱ جدول اهداف آموزش و پرورش استثنایی در کشورهای مورد تحقیق ۱۱۶
- ۴-۲ جدول قوانین در آموزش و پرورش استثنایی کشورهای مورد تحقیق ۱۲۸
- ۴-۳ جدول سیر تحول آموزش و پرورش استثنایی در کشورهای مورد تحقیق ۱۳۸
- ۴-۴ جدول تشابه در اهداف آموزش و پرورش استثنایی در کشورهای مربوطه ۱۴۰
- ۴-۵ جدول تفاوت در اهداف آموزش و پرورش استثنایی کشورهای مربوطه ۱۴۱
- ۴-۶ جدول تشابه ضوابط و قوانین آموزش و پرورش استثنایی کشورهای مربوطه ۱۴۳
- ۴-۸ جدول وجه تشابه سیر تحولات در آموزش و پرورش استثنایی کشورهای مربوطه ۱۴۴
- ۴-۹ جدول وجه تفاوت سیر تحولات در آموزش و پرورش استثنایی کشورهای مربوطه ۱۴۵
- ۴-۱۰ جدول وجه تفاوت ویژگیهای آموزش و پرورش استثنایی در کشورهای آلمان و سوئد و ایران ۱۴۷
- ۴-۱۱ جدول وجه تشابه ویژگیهای آموزش و پرورش استثنایی در کشورهای آلمان و سوئد و ایران ۱۴۸

فصل اول : کلیات پژوهش

مقدمه

دانش آموز استثنایی با دانش آموز متوسط و معمولی فرق می کند ، او ممکن است از نظر از هوشی درخشان تر یا پایین تر از متوسط باشد. او ممکن است خوب نبیند یا نشنود، او ممکن است توانایی حرکتی یک کودک معمولی را نداشته باشد، او ممکن است اشکالات تکلمی داشته باشد، او ممکن است در ایجاد رابطه بین خودش و افراد دیگر ناتوان باشد. اما او " هر چه هست " با تمام تفاوت‌هایی که دارد، بشری که مانند دیگران احتیاج به محیطی سالم و مناسب برای رشد دارد(سیف نراقی، ۱۳۸۸).

آموزش و پرورش استثنایی یا آموزش و پرورش کودکان استثنایی اصولاً مربوط می شود به ایجاد تغییرات و اصلاحات لازم در برنامه های عادی آموزش و پرورش و تهیه یک طرح برنامه ریزی آموزشی مناسب با ویژگیهای فردی، اتخاذ روشها و شیوه های خاص تربیتی، تهیه و تنظیم وسایل و لوازم ویژه جهت کمک به کودکان استثنایی، به گونه ای که هر کس به فرا خور ویژگیهای ذهنی و جسمی خود به حداکثر تواناییها و استعدادهای بالقوه خویش نائل آید. به عبارت دیگر، آموزش و پرورش استثنایی بیانگر توسعه و پیشرفت حرفه ای و تخصصی در ارزیابی و تشخیص نیازها و قابلیت‌های فردی و ارائه برنامه ریزی آموزش انفرادی است. آموزش و پرورش استثنایی لزوماً، جداسازی و انتقال کودک از مدرسه عادی به مدرسه استثنایی نیست. بلکه آموزش استثنایی برنامه ای تنظیم شده براساس ارزیابی مستمر و جامع برای کودک، از تولد تا پایان زندگی و همراه با خانواده و مدرسه و اجتماع است (افروز، ۱۳۸۵) .

کودک استثنایی حق دارد همانند همه همسالان خود به تناسب نیازها و ویژگیهای زیستی و شناختی و عاطفی از برنامه‌های آموزشی و پرورشی جامعه‌ای که بدان تعلق دارد بهره‌مند شود(نیسلن^۱، ۱۳۷۹).

---

^۱ Nielsen

در این تحقیق سعی شده است که به بررسی تطبیقی نظام آموزش و پرورش استثنایی در کشورهای آلمان و سوئد پرداخته شود تا بتوان از پیشرفتهای آنان برای اصلاح و بهبود نظام آموزش و پرورش استثنایی ایران کمک گرفت.

بیان مسأله

بر اساس آمار یونسکو (۲۰۰۹) مشخص شد که ۶۵۰ میلیون نفر در جهان با ناتوانیها در جامعه زندگی می کردند و مشارکت داشتند. از ۷۵ میلیون، کودک دوره ابتدایی که نمی توانند به مدرسه بروند، یک سوم آنها بچه های ناتوان هستند. تخمین زدند که ۲۰٪ از مردم فقیر جهان کسانی هستند با ناتوانی ها، و بیشتر از ۹۰٪ از بچه های با ناتوانی در کشورهای در حال توسعه در مدارس حضور ندارند، حدود ۳۰٪ کودکان خیابانی دارای ناتوانی در جهان زندگی می کنند (بورکا^۱، ۲۰۱۰).

کودکان از نظر جسمی، هنجاری و یادگیری تفاوت های زیادی با هم دارند. هنگامی که تفاوت کودک با هنجار چنان زیاد باشد که برای برآورده ساختن نیاز های ویژه او به برنامه آموزشی فردی و مخصوص نیاز باشد آن گاه می گوئیم آن کودک استثنایی است. کودکان استثنایی کسانی هستند که از نظر ذهنی پایین تر از میانگین هستند، مشکلات یادگیری یا رفتاری نشان می دهند، یا اختلالهای جسمی یا حسی دارند (کالاتا و تامپکینز و ورتس^۲، ۱۳۸۶).

کودک استثنایی کودک است و بعد کودکی است با خصوصیات، تفاوتها و ویژگیهای استثنایی نسبت به همه کودکان دیگر. در واقع این ویژگیها و تفاوتهاست که مربیان و مشاوران و معلمان با آن سر و کار دارند و این تفاوتها هستند که پدران و مادران باید خود را با آن سازگار و هماهنگ نمایند. با توجه به این تفاوتهاست که تامین وسائل آموزش و پرورش برای همه در قانون اساسی جمهوری اسلامی تصریح شده است (افروز، ۱۳۸۵).

---

^۱ Borca

^۲ Culata and Tompkins and Werts

فراهم کردن آموزش و پرورش پایه برای همه- در ۱۹۹۰ میلادی برنامه آموزش برای همه شروع شد. همچنین، فعالیتهای را بمدت ۱۰ سال جهت توسعه آموزش عمومی و قابل دسترس برنامه ریزی کردند. آموزش مشارکتی به عنوان استراتژی بمنظور توافق در صورت جلسه تعریف شده: آموزش برای همه در کنفرانس جهانی ۱۹۹۴ راجع به آموزش و پرورش نیازهای ویژه که در سالمانکا، اسپانیا برگزار شد (پوردینکووا^۱، ۲۰۱۱)

آموزش و پرورش استثنایی در عصر کنونی نظام ادراکی مختلط است که کمک به همه ی دانش آموزان با نیازهای ویژه تا رسیدن به استعدادهای بالقوه شان به طور کامل را مد نظر قرار داده است. اصول اساسی آموزش و پرورش ویژه شامل حق تعلیم و تربیت، حق داشتن فرصتهای مساوی و حق شرکت داشتن در جامعه است (یزدانپوری، ۱۳۸۹).

قانون آموزش افراد با ناتوانی ها بر اساس این ارزش مبتنی شده است که هر کس می تواند یاد بگیرد. بر همین اساس، تمام دانش آموزان با ناتوانیها حق دارند تا از آموزش دولتی رایگان و مناسب که مبتنی بر توانایی و نیاز فردی است، بهره مند شوند (هاردمن و درو و ایگن^۲، ۱۳۸۸).

لغت استثنایی اصولاً یک اصطلاح آموزشی است. مربیان آموزش و پرورش و مشاوران راهنمایی در زمره ی اولین کسانی هستند که به محدودیتهای یادگیری، عاطفی، شخصیتی، اجتماعی و مشکلات این افراد پی می برند و باید نسبت به رفع آنها با روشهای موجود و همچنین پیشگیری از مشکلات آتی اقدام نمایند (میلانی فر، ۱۳۸۴).

بعد از دهه ها تحقیق و پیشرفت در شیوه های آموزشی، آموزش و پرورش استثنایی، آموزش مناسب و خدماتی برای بچه های استثنایی با درجه ها و ناتوانیهای مختلف فراهم کرده است (موزاکیتیس^۳، ۲۰۱۰).

آموزش و پرورش استثنایی در شرایطی است که میزان تفاوتهای جسمانی، ذهنی و رفتاری برخی از دانش آموزان با دیگران از قبیل نارسایی های بینایی، شنوایی، گویایی، ویژگیهایی ذهنی، ناسازگاری با محیط و غیره

---

^۱ Prudnikova

^۲ Hardman and Drew and Egan

^۳ - Mouzakitis

به حدی است که تعلیم و تربیت آنها همراه و همگام و هم‌شکل با دیگر همسالان آنها بدون ایجاد تغییرات مطلوب در برنامه‌ها و روشها و تجهیزات و وسائل آموزشی نمی‌تواند مفید و موثر باشد (افروز، ۱۳۸۵).

امروزه متخصصان آموزش و پرورش به این باور رسیده‌اند که آموزش و پرورش استثنایی باید در راستای ایجاد فرصتهای بیشتر برای نزدیک کردن کودکان استثنایی به زندگی افراد عادی عمل کرده و حقوق انسانی آنان را برای داشتن آینده‌ای مطمئن و رضایت بخش تامین نمایند (خوش قدم و یعقوبیان موخر، ۱۳۸۸).

عنایت کامل به کودکان یک جامعه، از مهم‌ترین مسائل و از بهترین سرمایه‌گذاری‌ها برای آینده‌ی آن جامعه محسوب می‌شود. ما شاهد دورانی هستیم که در آن مطالعات و فعالیتهای گسترده‌ای درباره‌ی کودکان و نوجوانان بویژه کودکان استثنایی انجام می‌شود (افروز، ۱۳۸۴).

مسئله آموزش صحیح کودکان استثنایی مهم‌ترین کلید یادگیری پایدار در این گروه و تنها راه چاره معضلات تحصیلی و پیشگیری از اتلاف نیروی انسانی است و این در گرو آموزشگاهها و مدیران و معلمانی است که با این گروه از کودکان کار می‌کنند (طهمورسی، ۱۳۸۳).

اگر چه یک کودک استثنایی در یک یا چند زمینه ناتوان است ولی یک سری تواناییها و استعدادهایی دارد که در حیطه تواناییهای خود می‌تواند شایستگی‌ها و پیروزی‌هایی را بدست آورد و در این بین مسئولین اجتماعی و فرهنگیان و مصلحان اجتماعی و همچنین آموزش و پرورش استثنایی می‌توانند او را در این امر کمک کنند تا خلاقیت‌هایی خود را بروز دهد. در این تحقیق می‌خواهیم به آموزش و پرورش استثنایی کشور ایران را از نظر اهداف، قوانین و سیر تحولات با کشورهای آلمان و سوئد مورد مقایسه و تطبیق قرار داده تا از پیشرفتهای آنان در راه بهبود و اصلاح آموزش و پرورش استثنایی کشور خود سود جست.

ضرورت و اهمیت مسأله

جهانی شدن معضلات آموزش و پرورش و مطالعه آموزش و پرورش هر کشور در مقایسه و ارتباط با نظام آموزش و پرورش کشوری دیگر در زمینه های مختلف، افزایش توانایی های لازم برای حل مشکلات مشابه را به همراه داشته است (سرکار آرانی، ۱۳۸۲ نقل از نصیری ۱۳۸۶).

بدیهی است به موازات بسط و توسعه نهاد آموزش و پرورش باید به مطالعه تطبیقی دست زد، زیرا اینگونه مطالعات زمینه را برای انتقاد و رفع مشکلات نظام آموزش و پرورش فراهم می کند و اداره کنندگان چنین دستگاہی را در کشف و تحلیل مسائل تربیتی یاری می دهد. به سخن دیگر، آگاهی از تغییرات و اصطلاحاتی که در نظام های تربیتی کشورهای دیگر رخ داده است و مشکلاتی که آنان در اصلاح و توسعه ی آموزش و پرورش خویش داشته اند و آشنایی به روشها و تدابیری که برای حل این مشکلات به کار برده اند که می تواند ما را در شناسایی مسائل آموزش و پرورش و اتخاذ تدابیری شایسته برای حل و فصل رضایت بخش آنها، خصوصاً در زمانی که در اندیشه بنیان نهادن نظام نوین آموزش هستیم یاری دهد (آقا زاده، ۱۳۸۲).

در این زمان آموزش و پرورش مورد توجه و مورد نیاز برای کشورها برای رسیدن به پیشرفت و قدرت بیشتر است (موزاکیتیس، ۲۰۱۰).

توجه به مسائل و مشکلات آموزش و پرورش یک ضرورت اساسی است که غفلت از آن موجب انحطاط و عقب ماندگی ملتها می شود و در این راستا مسائل و مشکلات آموزش و پرورش ویژه از اهمیت و حساسیت بالایی برخوردار است، زیرا که یکی از شاخص های نظام آموزش مطلوب نوع نگاه و میزان توجه آن به آموزش و پرورش ویژه است. آموزش و پرورش کودکان با نیاز های ویژه به دلیل مشکلات جسمی- حرکتی و ذهنی کاملاً تخصصی است و هر چقدر به آن توجه شود و در برنامه اساسی دولت و آموزش و پرورش قرار گیرد بی تاثیر در رشد آموزش و پرورش عادی نخواهد بود (نصیری، ۱۳۸۶).

تعلیم و تربیت نقش مهمی در فراهم آوردن فرصتهایی جهت رشد و تحول توانایی های بالقوه برای مشارکت در توسعه و رشد ملی ایفا می کند. هر فردی باید فرصتهای برابری برای رشد شخصیت خود داشته باشد. اگر زمینه های لازم برای تعلیم و تربیت کودکان استثنایی به عنوان عضوی از جامعه فراهم نشود این کودکان در سطح پایین رشد متوقف خواهند شد، که منجر به از بین رفتن هزینه، تدابیر و منابع انسانی خواهد شد (طهمورسی، ۱۳۸۳).

اگر در آموزش و پرورش آنها به این تفاوتها و تشابهات توجه کافی نشود به انحراف کشیده می شوند و افراد سودجوی جامعه از توانایی و ناتوانی ذهنی و جسمی در جهت حمل مواد مخدر، فحشا، دزدی، تکدی گری، و... سوء استفاده می کنند که پس از دستگیری بعلت ناتوانایی هایشان جرمی بر آنها وارد نمی شود و به مراکز باز پروری فرستاده می شوند که در آنجا با صرف هزینه های بسیار بالا سعی دارند تغییر رفتار در آنها ایجاد کنند که به علت یادگیری های منفی گذشته و کم توانی در استدلال و قضاوت برای یادگیری مسائل جدید تغییر رفتار چندانی در آنها ایجاد نمی شود و پس از بازگشت به جامعه با عملکرد خود مشکلاتی ایجاد می کنند که اگر هزینه های آنها برآورده شود (در حوزه این پژوهش نیست) چندین برابر هزینه های آموزش و پرورش آنها خواهد بود (گلکار، ۱۳۷۸).

با طرح و اجرای نظام آموزش و پرورش استثنایی امکان بهروری از آن توسط مدارس عادی فراوان بوده و برنامه های کودکان استثنایی همواره به مثابه آزمایشگاهی برای توسعه و تدبیر متدها و برنامه های آموزشی و پرورشی که امروزه در مدارس عادی به عنوان وسیله راهنمایی و تشخیص بکار گرفته می شود حاصلی از مطالعه روی کودکان عقب مانده و سرآمد می باشد (افروز، ۱۳۸۵).

پیشگامان آموزش و پرورش استثنایی در دهه های گذشته معتقد بودند که آموزش در مدارس و کلاسهای ویژه متناسب با توانایی و نیازهای کودکان است و بحث جداسازی و تشکیل مدارس و کلاسهای ویژه را مطرح نمودند. آنها معتقد بودند تمرکز کودکان استثنایی، معلمان ویژه، امکانات و تجهیزات خاص در یک محیط باعث تسهیل

در ارائه خدمات می شود و امکان رشد مهارت‌های حرفه ای در چنین محیط‌هایی بیشتر می شود (سیاحی، ۱۳۸۸).

با توجه به اینکه در کشور ما و سایر کشورها جمعیت قابل توجهی از کودکان را کودکان استثنایی شامل می شوند و این کودکان نیز بایستی نظیر سایر کودکان عادی از آموزش بهره مند شوند و نظر به اینکه آموزش و پرورش نقش قابل توجهی در رشد و شکوفایی استعدادها و توانایی‌هایشان دارد، لذا بایستی به اهداف، قوانین و سیر تحولات این نظام به ویژه نظام آموزش و پرورش استثنایی توجه لازم مبذول شود تا این کودکان بتوانند در رشد و تعالی و پیشرفت جامعه نقش به‌سزایی را ایفا کنند.

تعاریف عملیاتی:

بررسی تطبیقی: تطبیق و مقایسه به عملی اطلاق می شود که در پرتو آن دو یا چند پدیده را در کنار هم قرار داد و به منظور یافتن وجوه اختلاف و تشابه آنها را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم. در حیطه آموزش و پرورش این مقایسه یا تطبیق می تواند بین رویدادهای آموزشی در داخل یک نظام آموزش و پرورش و یا در سطح وسیع تری ویژگی‌های گوناگون یک نظام تربیتی را با نظام‌های تربیتی ممالک دیگر را مورد مقایسه قرار دهد (آقا زاده، ۱۳۸۲)

کودک استثنایی: کودکی است که با کودکان متوسط و طبیعی در زمینه‌هایی نظیر (۱) ویژگی‌های ذهنی، (۲) ناتوانی‌های حسی، (۳) ویژگی‌های عصبی یا جسمی، (۴) رفتار اجتماعی یا هیجانی، (۵) توانایی‌های ارتباطی یا (۶) معلولیت‌های چندگانه متفاوت می باشد. این تفاوتها باید بدان اندازه باشند که کودک برای شکوفا ساختن هر چه بیشتر استعدادهای خویش نیاز به برنامه درسی مختلف و خدمات آموزشی ویژه داشته باشد (کالاتا و همکاران، ۱۳۸۶).

آموزش و پرورش استثنایی: از نظر آموزشی به افرادی دانش آموزان استثنایی^۱ اطلاق می شود که که از نظر ذهنی (هوشی)، جسمی (حسی، حرکتی)، عاطفی و یا اجتماعی تفاوت قابل ملاحظه ای با افراد همسن خود داشته و این تفاوت به حدی است که بر خورداری آنان از آموزش و پرورش، مستلزم تغییراتی (متناسب با ویژگی های این دانش آموزان) در برنامه ها، محتوا، روشها، مواد و فضای آموزشی عادی و ارائه خدمات آموزشی و توانبخشی ویژه به آنان باشد (آیین نامه اجرایی آموزش و پرورش استثنایی، ۱۳۷۴)

افراد کم توان: افراد دارای ناتوانی در قانون حمایت از معلولین به کسانی اطلاق می گردد که به تشخیص کمیسیون پزشکی سازمان بهزیستی بر اثر ضایعه جسمی، ذهنی، روانی، یا توام با اختلال مستمر و قابل توجهی در سلامت و کارایی عمومی وی ایجاد گردد. به طوری که موجب کاهش استقلال فرد در زمینه های اجتماعی و اقتصادی شود (قانون جامع حمایت از معلولین، ۱۳۸۳).

سیر تحولات: هر گونه تغییر و توسعه در جایگاه و اهمیت اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی نسبت به شرایط قبلی آنان را گویند (کبیری تاج، ۱۳۸۱).

در این پژوهش سیر تحولات، اقدامات اصلاحی در ارتباط با تغییرات در نحوه آموزش و ارائه خدمات و تربیت معلم و همکاری ها و ساختار آموزشی در آموزش و پرورش استثنایی از ابتدا تا کنون تلقی می شود.

هدف تحقیق:

این تحقیق در پی آن است که به بررسی تحلیلی و تطبیقی آموزش و پرورش استثنایی در کشور آلمان، سوئد و ایران بپردازد تا چشم اندازی از وضعیت آموزش و پرورش استثنایی هر یک از نظامهای مورد بررسی به منظور شناسایی نقاط ضعف و قوت آنها ارائه کند.

---

^۱ Exeptional puplis